

69. Bodor András kolozsvári professzor visszaemlékezésének a Bolyai egyetem felszámolásáról szóló részei. Kolozsvár, 1959. február – április.

[...] ¹ Éppen otthon voltam és az újságokat böngésztem át, amikor, már nem tudom, melyik lapban, az Igazságban vagy az Előrében olvastam, hogy az egyetemi ifjúság Bukarestben nagygyűlést tartott és egy bolyaista leány, talán a szebeni származású másodéves, magyar szakos hallgató, bizonyos Kacsó [*Magda*], nagy tapsvihar közepette kérte a két kolozsvári egyetem egyesítését. A hír megzavart, nem tudtam mire véljem, és megkérdeztem kollégáimat, hogy mit szólnak hozzá. A legtöbben azt felelték, hogy csak sajtóhibáról lehet szó. Nemsokára [*február 23.-án*] azonban gyűlésre hívták össze az egyetemi tanácsot. A gyűlés helye a rektori nagy terem, ahol ez alkalomra U alakban voltak elhelyezve az asztalok. A gyűlést a rektor, Takács Lajos vezette, az egyetemi párttitkár, Meleg az ajtónál foglalt helyet.

Miután üdvözölte a megjelenteket, a rektor bejelentette, hogy Csendes professzor bizalmas jelentést fog tenni tudomásul vétel végett, de senkinek sem lehet sem kérdése, sem hozzászólása. Egyszerre síri csend keletkezett és Csendes prorektor előadta, hogy a minisztérium és a párt döntése alapján, a diákság kérésére, a két egyetemet egyesíteni fogják.

Balogh Edgár szót kért, de nem kapott, ennek ellenére az izgalomtól kigyulladva elkezdett hevesen beszélni, kijelentve, hogy elképzelni is lehetetlen egy másodéves hallgató kérésére elfogadni olyan fontos dolgot, mint az egyetemek egyesítése, amikor a tanszemélyzet erről mit sem tudott, csak most jelentették be drámai körülmények között. Elszédülve saját szavaitól folytatni szeretne volna beszédét, de a rektor megvonta tőle a szót, s amikor azt kezdte ismételni: „tiltakozom, tiltakozom!”, a párttitkár is közbeszólt, hogy hallgasson el, mert ha nem, kivezetik a teremből.

Ezután Takács rektor igyekezett meggyőzni a jelenlevőket, hogy az egyesítés tulajdonképpen semmi veszélyt nem jelent senki számára, mert a magyar tagozatok továbbra is úgy fognak működni, mint eddig, csak a két kari hivatal helyett mindenütt csak egy lesz, ami jelentős költségvetési megtakarítást jelent és felhívott, hogy vegyünk részt az egyesítéssel kapcsolatos nagygyűlésen.

A teremből csaknem mindenki lehajtott fejjel, mintha temetésen lett volna, indult kifelé.

Másnap találkoztam Cselényi Bélával és ő mondta el, hogy C. Daicoviciu rektor magához kéréste s kijelentette, hogy hallott Balogh Edgár kéretlen felszólalásáról és Takács nagyon jól tette, hogy megvonta tőle a szót, mert még mindig jobb, ha nem mások vonják meg. Megjegyzésében valami fenyegetés bujkált. [...] ²

Ezután tanulmányozni kezdtem a lapokat, s belőlük kiderült, hogy február 18. és 22. között volt Bukarestben a romániai diákszövetségek országos értekezlete, amelyen a párt és a kormány több tagja is részt vett: Gheorghe Gheorghiu-Dej főtitkár, Chivu Stoica miniszterelnök, Gheorghe Stoica, Miron Contantinescu, Athanase Joja oktatásügyi miniszter és mások. A gyűlést a diákszövetség elnöke Ion Iliescu vezette. [...] ³

A Bolyai Tudományegyetem részéről az egyik hallgató, Koszti István szólalt fel és szorgalmazta a szorosabb együttműködést, mintegy visszahangozta a főtitkártól felvetett kérdéseket, de konkrét javaslattal nem állt elő. Azután kapott szót Kacsó Magda II. éves bolyaista, aki elmondta, hogy mint a szebeni „Independența” gyár volt munkásnője együtt dolgozott a

1 Visszaemlékezésének korábbi részeiben Bodor András a Bolyai egyetemre történő bekerülését írja le, majd az ott folyó oktatói-tudományos munkásságát, 1959 elejéig.

2 A kihagyott részben Bodor kitér Balogh Edgár korábbi lelkesedésére.

3 Kihagyjuk Gh. Gheorghiu-Dej beszédének ismertetését.

román és a szász munkásokkal, és azt kérdezi, hogy az ott kialakított együttműködés szellemét miért ne lehetne megvalósítani az iskolákban, valamint az egyetemen is, hiszen az iskola nem az elszigetelődés, hanem a közeledés eszköze, mert valamennyien együtt élve és dolgozva kell építenünk közös jövőnket, a szocializmust. A román nyelv elsajátítása – folytatta – egyenesen elengedhetetlen a szakmai érvényesüléshez, s már azért is szükséges az egyetemek egyesítése. Majd konkrétan kérte a Kolozsvári Babeş és Bolyai egyetemek egyesítését.

A felszólalók között volt a Bolyai Tudományegyetem rektora is. Bevezetőjében Koszti diák felszólalására hivatkozott, majd nagyra értékelt a főtitkár elhangzott beszédét és kifejtette, hogy a nacionalizmus ellen minden eszközzel küzdeni kell. „Mi magunkat – mondotta – testvéregyetemeknek nevezzük és amint tudjuk a testvérek ugyanabban a házban élnek. Vajon jó dolog-e, hogy Kolozsváron a diákokotthonokat nemzetiségek szerint szervezzük? Vajon jó dolog-e, hogy a román és a magyar egyetemi hallgatók külön helyen laknak és dolgoznak, és hogy olyan keveset vannak együtt? Elvtársak, ezért az a feladatunk, hogy először otthonainkat egyesítsük, közösen használjuk azokat s együtt gazdálkodjunk... vajjon folytathatjuk-e az iskolák szétválasztását nemzetiségek szerint? Én azt hiszem, hogy nem!”

Továbbá úgy vélte, hogy az anyanyelven való oktatás nem lehet öncélú és feltette a kérdést, vajon szükséges-e, hogy Kolozsváron két különálló egyetem létezzék. Beszédét ezután ehhez hasonló kérdésekkel folytatta, és szükségesnek tartotta a két egyetem egyesítését.

Az értekezleten felszólalt a Babeş Tudományegyetem rektora, C. Daicoviciu is. Beszédének lényegét az a megállapítása tükrözte, hogy egyetlen egyetemet kell létrehozni, két szekcióval, jól felkészült, összeforrt tantestülettel. [...] ⁴

Február végén a gyűlések hosszú sorozata kezdődött meg. Az első február 26.-án, csütörtökön, a kolozsvári főiskolák párttag és tagjelölt tanerőinek, valamint a párt-, IMSZ- és diákegyesületek aktívájának a nagygyűlése volt. Az elnökség tagjai N. Ceauşescu, Atanase Joja oktatásügyi miniszter, Pavel Ţugui (később fasiszta múltja miatt kizárták a pártból), Ion Iliescu, Vasile Vaida tartományi párttitkár, Remus Bucşa városi párttitkár, C. Daicoviciu, Takács Lajos, Aurel Moga, A. Imre, Koszti István, Kacsó Magda.

Felszólalt: Koszti István, Lőrinc Anna, Demeter János, Bereczki Tibor, Balogh Edgár, Kacsó Magda, Ion Ceterchi, Kallós Miklós. A jelentést Vasile Vaida a tartományi első titkár olvasta fel. A hozzászólók a bukaresti értekezlet konklúzióhoz tartották magukat. A legmegrázóbb Nagy István beszéde volt. Hosszasan szólt a román magyar barátságról, együttéléstről, testvériségről, a Szovjetunió szüntelen segítségéről, sőt azt is kifejtette, hogy a szocialista világ a teljes egyesülés felé halad a Szovjetunió határain belül. Ha ez így van, akkor nem a mai határok, hanem az egymáshoz tartozó népek számítanak és mindegyiknek lehetősége és feladata lesz saját anyanyelvének és kultúrájának a fejlesztése. Ezért az egyesítés nem lényeges kérdés, különben is mit fog szólni hozzá a Nyugat, amely ebben a tényben nem gazdasági, hanem politikai indokot lát, a nemzetiségek elleni, legalábbis nem barátságos megnyilvánulást. Felszólalásából kitűnt, hogy Nagy István még mindig bizonyos álmokat kergetett.

Beszédét néma csend fogadta, azután a hozzászólók részéről teljes visszautasítás. Többen megbírálták. Joja miniszter az ismert közmondást idézte: „A kutya ugat, a karaván halad” és azt fejtegette, hogy minket nem izgathat az, hogy Nyugaton mit mondanak, különben akármit is teszünk, onnan csak megrovás, bíráló megjegyzések hangzanak el.

A Központi Bizottság képviselője, N. Ceauşescu, azt hangoztatta, hogy senki se ábrándozék valamilyen svájci, a középkorban kialakult formáról, országunk független állam és nem akar gettót, elszigetelődést a nemzetiségek számára. Azt szeretné, hogy az ország valamennyi

4 Virgil Trofin és Athanase Joja felszólalásának ismertetését nem közöljük.

lakosa kivegye részét az ország szocialista építéséből és megtalálja a helyét ebben a nagy építő munkában. Ami a két kultúra létezését illeti, ez csak úgy értelmezhető, amint a marxista klasszikusok magyarázták: az uralkodó osztály és a nép kultúrája, de az osztályok felszámolásával és a szocializmus építésével ez megszűnt, következésképpen nem is lehet beszélni külön magyar és külön román kultúráról, hanem csak a szocialista, a szocializmust építő nép kultúrájáról.

C. Daicoviciu is helytelenítette Nagy István hozzászólását. Hosszúra nyúlt beszédében pesszimizmussal vádolta az író és Anonymus nyomán emlékeztetett Töhötöm és Gelu vajda megbékélésére, akik félretéve az ellenségeskedést, baráti jobbot nyújtottak egymásnak.

A vita Nagy Istvánnal állítólag a pártbizottságnál folytatódott, végül is meggyőzték, hogy még egyszer kérjen szót és javasolja ő is az egyetemek egyesítését, amit egy későbbi gyűlésen meg is tett.

Balogh Edgár óvatos hozzászólásában a magyar és a román kultúra kölcsönös hatásáról és együttműködéséről beszélt és mindkettő megmaradását szükségesnek tartotta, sőt a magyar és a román tudomány egyesítésének szükségességét hangoztatta. Megfogalmazásai azután erős ellenkezést váltottak ki és N. Ceaușescu valamint A. Joja kifejtette, hogy a tudomány internacionalista és nem nemzeti jellegű.

Február 27-én és 28.-án, vagyis pénteken és szombaton, a kolozsvári egyetemi tantestületet hívták össze nagygyűlésre. A gyűlést kisebb változtatásokkal ugyanaz az elnökség vezette. A jelentést Cornel Barbu olvasta fel az UASR (a román diákszövetség) részéről. Az oktatásügyi miniszter bevezető szavai után a két rektor tartott rövid jelentésfélét, amelyben kitértek az egyetemeken fel-feltűnedező egészségtelen jelenségekre, a nacionalizmus, fideizmus⁵, fegyelmezetlenség megnyilvánulásaira és a politikai meg az ideológiai hiányosságokra. C. Daicoviciu rektor erős szavakkal ítélte el az egyik egyetemi tanár helytelen magatartását, akit – talán nevenapján – egy diákcsoport otthon köszöntött fel és az ellenséges kicsengésű beszédek mellett, elénekelt V. Alexandri: „Hai să dam mină cu mină” című versének azt a szakaszát, amely az ellenség pusztulását óhajtja, de távol a költő értelmezésétől, feltehetően a nemzetiségek pusztulását óhajtották, majd más, rendszerellenes dalokat énekelték. Takács rektor megemlítette ugyan a történelem és a nyelvészeti kar diákgyűlésén kirobbant „botrány”⁶, de főként a kémiai karon már évek óta tapasztalt belső feszültségről, veszekedésről, sőt verekedésekről beszélt és név szerint is hibáztatta Balogh Antal professzor „elvtelen, opportunist, fegyelmezetlen” magatartását. Majd név szerint bírálta Szigeti József előadásait és a magyar irodalmi tanszéket, mivel nem mélyítették eléggé el a román és magyar irodalmi kapcsolatokat és a magyar irodalmat nem helyes szempontból tárgyalták.

A fentiek mellett a két napos tanácskozáson hozzászólott: Onoriu Rațiu, Lupán Ernő, Tiberiu Holán, V. Chereșteșiu, A. Domșa (A Politechnikai Intézet rektora), Elena Mafter, Gáll Ernő, Takács Lajos, Eugen Poza akadémikus, Gergely János, Cn. Silași, V. Bologna, Virgil Sălvan, Mircea Stoica, Mózes Pál, Nagy Lajos, A. Popa, Kallós Miklós, Szabédi László, Csendes Zoltán, Kerekes Jenő, Const. Pamfil, Bodor András, Emil Petroviciu akadémikus, Rózsa Jenő, Balogh Edgár másodszor, Șt. Pascu, Petre Bucșa, Koszti István, Demeter János.

5 A hitet a tudománynál többre tartó, és azt előnyben részesítő nézet.

6 1958. október 26-án diákgyűlést tartanak a Bolyai Egyetem aulájában. A gyűlés elnöke Farkas Zoltán tanársegéd, IMSZ-funkcionárius. A hallgatókat arról faggatják, hogy mi a véleményük 1956-ról. Amikor Bunta Péter tanársegéd megkérdezi Vastag Lajos harmadéves hallgatótól, hogy mire lőtt volna, ha október 23-án fegyver lett volna a kezében, Vastag kijelenti: főbe löttem volna magamat. Válaszára tapsvihar és füttykoncert tör ki. Az elnökség tagjai ezek után kihallgatások során próbálják kideríteni, hogy kik füttyöltek. Vastagot a Securitate emberei a kijáratnál letartóztatják.

Természetesen csak azok szóltak hozzá, akiket erre előzetesen felkértek vagy kijelöltek. Csaknem kivétel nélkül az egyesítés szükségességét, a román nép és a nemzetiségek egyenlőségét hangsúlyozták. Én itt csak néhányra térek ki. Kallós Miklóst éppen mellőlem szólították fel, s miután elzengette ideológiailag is jól megalapozott mondókáját, visszaült mellém és felidézte az egykori színházigazgató, Janovics Jenő állítólagos megállapítását: nem az a fontos, hogy az ember mit mond vagy mit csinál, lényeges az, hogy beszéljenek róla mindennap, jót vagy rosszat, nem számít. Demeter János határozottan szólt a nemzetiségi oktatás szükségességéről, de elengedhetetlennek tartotta a román nyelv alapos elsajátítását és kijelentette, hogy ennek tudatában a jogi kar már 1950-ben megkívánta a hallgatóktól az állam nyelvének, a román nyelvnek elsajátítását és tudatos művelését. Gáll Ernő azt hangsúlyozta, hogy a nemzetiségi elszigetelődés nem engedhető meg és elítélte a revizionizmus, a szeparatizmus mindenfajta formáját, majd példákat hozott fel az együttműködésre saját egyetemi életéből.

A román felszólalók többsége elítélte a diákság köreiből az utóbbi időkben megnyilvánuló egészségtelen jelenségeket és az egyesítést valamennyien helyesnek tartották. [...] ⁷

A gyűlés után hazamentem, vacsoráztam, már este 11 órakor lehetett az idő, amikor a külső kapun csengettek. Kimentem, hogy lássam, kijön hozzánk ilyen későn; Meleg az egyetemi párttitkár volt ott azzal az üzenettel, hogy másnap fel kell szólalnom és reggel 7 órára menjek az egyetemi ház nagyterme mögötti helyiségbe, ott lesz Demeter János és majd megmondja miről kell beszélnem. Reggel hétre valóban ott voltam, s nagy csodálkozásomra ott találkoztam Szabédi Lászlóval. Kiderült, hogy őt is az éj folyamán mozgósították.

Demeter János már várt ránk, nekem azt mondta, hogy történelmi példákkal igazoljam a két nép egymásra utaltságát és hogy a sok torzsalkodás után eljött az egymásra találás ideje, de beszéljek a két kultúra marxista értelmezéséről is. Miután Szabédi is megkapta az útbaigazítást, bementünk a nagyterembe és baloldalt az első padsor két utolsó székére ültünk le. Azonnal hozzáláttunk felszólalásunk kidolgozásához. Közben megkezdődtek a hozzászólások és tíz óra körül felszólították Szabédit, hogy menjen fel a színpadra, a mikrofonokkal ellátott pulpitushoz. Szabédi felállt, tett is egy pár lépést, amikor bejelentették, hogy szünetet tartunk. A visszatérő Szabédinak még odaszóltam, legalább szünet után egyszerre kerülünk sorra.

A szünet alig öt percet tartott és a gyűlés újraindítása után a központi bizottság kiküldöttje felszólította Földes Lászlót, hogy menjen fel a színpadra. Földes meglepődve felment és úgy nézett körül mint aki szeretné tudni, hogy mit is akarnak tőle. A kérdéseket ugyancsak N. Ceaușescu tette fel: „Mit mondott tegnap a szünetben Szabédi László?”. Földes kissé idegesen visszakérdezett, melyik szünetben és hol? Hiába kapta meg a választ, hogy az első szünetben, a földszinten, a büfé előtt, ő csak tovább kérdezősködött és hiába nyaggatták megmaradt a mellett, hogy ő nem hallott semmit és az azelőtti nap a szünetben nem is látta Szabédit. Tovább nyaggatták, ő azonban nem tudott vagy nem akart tudni semmiről. Végül is nem volt mit tenni elbocsátották.

Ezután Dezső Ervin előadó tanárt hívták fel. Mivel a valamennyi hozzáintézett kérdésre azzal válaszolt, hogy ő semmit sem hallott és semmit sem tud Szabédi állítólagos ellenséges megnyilatkozásáról, őt is elbocsátották.

Ismét szünet következett s utána Kelemen Béla professzort hívták fel a színpadra és neki is ugyanazokat a kérdéseket tették fel. Kelemen Béla azt állította, hogy az azelőtti nap, az első szünetben, Szabédi ellenséges kijelentéseket tett, miszerint az egyesítés nem szolgálja a magyar nemzetiség ügyét és újabb elnyomás kezdetét jelentheti. Ez volt az értelme annak, amit

⁷ A kihagyott részben Bodor András megemlékezik a gyűlésen ugyancsak felszólaló Tiberiu Holan professzorról, aki később kint maradt Nyugaton.

mondott, pontos fogalmazására nem emlékezhetem, mert akkor is csak a lényegét jegyezhettem fel, hiszen a terem akusztikája és a keletkezett zaj miatt nem hallottam jól.

Az ismételt szünet után hozzászólásra engem hívtak ki. Elmondtam a történeti példákat (Bábolna, Dózsa, a törökellenes harc stb.) és fejtegetni kezdtem a két kultúra értelmét, amikor a központi bizottság kiküldöttje félbeszakított, hogy ismertessem a két kultúra tartalmát. Egy pillanatra megálltam, de azután folytattam az előkészített jegyzeteim szerint, mert a továbbiakban benne volt a fogalom meghatározása. Utánam még többen felszóltak, köztük Szabédi László is, aki magyarul beszélt és Nagy Lajos fordította.

Gyűlés után mindenki szörnyülködött Kelemen Béla magatartásán, amint mondották, „árulkodásán” és dicsérték Földes, meg Dezső ügyességét és becsületességét. [...] ⁸

De térjünk vissza 1959. március 1.-re, az egyesítési gyűlésekre. A tantestületi értekezlet után a különböző főiskolák más és más helyiségbe gyűltek össze. Így a Babeş-Bolyai tudományegyetemek diákjainak közös gyűlését, március elsején, vasárnap, a diákházban tartották. Csaknem ugyanaz az elnökség vezette, de most az elnökségben benne volt Tompa István a tartományi bizottság egyik titkára. A történelem kar részéről felszólt Apli György (jóindulatú, de középszerű hallgató), a két Lászlóffy: Csaba és Aladár, Benedek Vlasyimir; a tantestület tagjai közül Takács Lajos, Draşoveanu, Rudolf Sándor, Cseh Ödön, Szilágyi Magda, Holán Tibor, D. Macrea, C. Daicoviciu, A. Bucşa, Aurel Moga. Takács felszólalásában ismét a nemzeti elszigetelődés ellen és az egyesítés mellett beszélt. [...] ⁹

Március másodikán a matematikai és a fizikai karok, valamint a színművészeti intézet tanárai és diákjai az állami magyar színházban gyűltek össze. Az elnökség tagjai a miniszter A. Joja, a két egyetem rektora s A. Ciupe festőművész, aki talán mint dékán a színművészeti intézetet képviselte, továbbá Tompa István, Péterfi István, Köblös, Lévai, Fekete Margit, Márton Gyula, Ion Iliescu. A hozzászólások után a záróbeszédet Tompa István tartotta és megfenyegette mindazokat, akik magatartásukkal nem felelnek meg a körülményeknek és fenntartással fogadják az egyetemek egyesítését.

A gyűlések valamelyikén még a következő tantestületi tagok szólaltak fel: Onoriu Raţiu, Lupán Ernő, V. Cheresteşiu, Péterfi István, A. Domsa, Emil Petroviciu, Iuliu Haţieganu, Ioan Goia orvosprofesszorok, Felszeghy Ödön, S. Luduşan diák, Ion Cădariu professzor, Berger Judit (a Bolyairól), Cornel Stoian diák, Pusztai Magda diák, Ovidiu Dragoş diák, Herbert Petru diák, Tompa Magda diák a Babeşről, Fejes Gyula a Politechnikai Intézettől stb.

Összegezve elmondható, hogy a február 26-tól március 5.-ig tartott gyűléseken mindazokat felszóltatták, akiknek valamilyen vonatkozásban befolyásuk, tekintélyük volt. Ezért a hozzászólók közül nem maradt ki Emil Pop akadémikus, Ion Poienariu prorektor (IMF), Márton Gyula prorektor, Nagy Lajos szintén prorektor, Tiberiu Popoviciu, Eugen Pora, Daniel Popescu, Emil Negruţiu a mezőgazdasági intézettől, Jancsó Elemér, A. Râpeanu, Csapó János, Ion Prodan akadémikus stb.

A sok gyűlés résztvevői látszólag önszántukból kérték, javasolták a két egyetem egyesítését s csak hárman tűntek bizonytalanoknak: Nagy István, Szabédi László és Balogh Edgár, akik azután másodszeri hozzászólásukban, miután megcáfolták, illetve megtagadták első felszólalásuk lényegét, javasolták, illetve elfogadták az egyetemek egyesítését. Igaz, a Bolyai egyetem tanárai, különösen vezető tagjai abban a hitben ringatták magukat, hogy nincsen másról szó,

8 Kihagytuk azt a részt, ahol Bodor András visszaemlékezik kollégájára, Constantin Daicovici-ra, aki 15 évvel később – felidézvén Kelemen Béla magatartását – négy szemközt kijelentette Bodornak: „Egy igaz magyar ember ilyet nem tehet. Én inkább a nyelvemet téptem volna ki, de árulkodni, nem árulkodtam volna.”

9 A kihagyott részben Bodor leírja, hogy az egyik „fideizmussal” vádolt diákot kiutasították a gyűlésről, majd a folyosón le is tartóztatták.

mint a diákoknak és a tanároknak egymásmelletti munkájukról, a román nyelv alaposabb megismeréséről és a munkatársi viszony elmélyítéséről.

Március 10. után megkezdődött a Babeş és Bolyai egyetemek diákjainak közös otthonba való átköltöztetése. Erről a helyi lapok szorgalmasan be is számoltak és arról is, hogy megalakult a két egyetem közös diáktanácsa és a két egyetem diákjai rendszeres találkozókat iktattak be programjukba.

Nagy Lajos volt prorektor, akit közben az oktatásügyi minisztériumba neveztek ki, hazajött és felkeresett. Elmondta, hogy nagyon rossz hírek jutottak tudomására: úgy hallotta, hogy az egyesítésben nem érvényesül majd annyira az egyenlőség elve, amennyire a mi vezetőink hiszik, mert a tervek szerint lesznek diszciplínák, amelyeket egyáltalán nem fognak magyarul is előadni. Abban állapodtunk meg, hogy a klinikán felkeressük Takács Lajos rektort, aki akkor ott feküdt betegen. Amikor azután Nagy Lajos elmondta az általa hallott híreket, Takács dühbe gurult és leszidott, hogy miért dőlünk be minden szamárnak. Az azelőtti napon ugyanis nála volt Victor Chereșteșiu, aki most tért vissza Budapestről, ahol Bodnăraș tábornokkal, a Központi Bizottság tagjával részt vett azokon az ünnepségeken, amelyeket március 21-én tartottak a Tanácsköztársaság kikiáltásának 40. évfordulóján. Találkoztak a legmagasabb párt- és állam-vezetőkkel és Bodnăraș többször kijelentette, hogy az egyesítés formális aktus, mert a Bolyai megkapja mindazt, amit kér. Ezt tudomásunkra hozva a rektor elbocsátott. A következő hétfőn reggel gyűlés volt a párttartományi bizottságnál. A gyűlésen Bukarestből a párt és a minisztérium kiküldöttei vettek részt és Takácsot is meghívták. Amikor az egyesítés tervét előadták, az annyira különbözött Takács elképzeléseitől, hogy megbízható jelenlevők állítása szerint, a rektor olyan rosszul lett, hogy mentők szállították vissza a klinikára.

Egyik ismerősöm, aki az egyesítő bizottság munkálataiban is részt vett, néhány nap múlva kijelentette: csalódott, mert azt hitte, hogy C. Daicoviciu jobban pártol engem, ugyanis azt javasolta, hogy az én tárgyat az egyetemes ókori történelmet románul adják elő és a magyar nyelvű előadások csak a középporral, azaz a második éven kezdődjenek.

A kolozsvári tárgyalások és megbeszélések után Bukarestben került sor a végleges alapelvek kidolgozására, a legfelsőbb szinten való döntésre. Értesüléseim szerint magyar részről hivatalos volt Takács Lajos, Bányai László, Demeter János, Márton Gyula, Balogh Edgár és Csendes Zoltán. Azzal a tudattal indultak el Kolozsvárról, hogy az egyesített egyetemen az előadások kivétel nélkül, szekciók szerint román és magyar nyelvűek lesznek. Román részről az értekezleten többek között részt vett Miron Constantinescu, Athanase Joja, Emil Petroviciu és C. Daicoviciu. A jelentést Csendes Zoltán terjesztette elő és a bolyaisták nagy meglepetésére lényegében, néhány más tárgy kivételével, a magyar nyelvű előadásokat csak a magyar nyelvészet és irodalom tárgyaira akarta korlátozni. Takács Lajos látva, hogy tárgyilagos elvszerű elképzelésének megvalósulása végleg kudarcot vallott, a szó szoros értelmében sírva fakadt, állást foglalt a felterjesztés ellen, és kijelentette, úgy látszik a régi, a két háború közötti idők tértek vissza, amikor a hivatalos jelszó az volt: „Vorbiți numai românește”. Bányai László felfogása bár bizonyos fokig ingadozó volt, de lényegében Takács véleménye felé hajlott. Hasonló gondolatokat fejtettek ki a Bolyai egyetem jelenlevő képviselői is. Parázs vitára került sor, amelyben Miron Constantinescu azt fejtegette, hogy a régi jelszót illetően, ő abban csak a „numai” megszorítással nem ért egyet. Ugyanis a nemzetiségektől saját érdekükben el lehet várni, hogy románul beszéljenek ahol erre szükség van, következésképpen a helyes jelszó: „Vorbiți românește” ez a helyes elvárás, mert ez távolról sem jelenti, hogy csak románul beszéljenek, hiszen természetesen használhatják saját anyanyelvüket, vagy ahogy ő kifejezte: „Aveți tot dreptul să folosiți și limba materna”. Emil Petroviciu akadémikus a bolyaisták nagy

megrökönyödésére azt fejtegette, hogy felfogása szerint anyanyelvi elemi és középiskolákra szükség van, de egyetemre nincsen. Az értekezlet végleges határozatot ugyan nem hozott, világossá vált, hogy sem a jelentés igény vagyis a magyarnyelvű előadások kiküszöbölése nem valósítható meg, legalábbis egyelőre nem, sem az a felfogás nem érvényesülhetett, hogy valamennyi szaktárgyat magyarul is előadjanak. Talán ebből a felismerésből alakították meg azt a bizottságot, amely azután karonként kidolgozta a magyarul is és csak a román nyelven előadandó tárgyak jegyzékét. [...]¹⁰

Ám térjek vissza Szabédi professzorra és az ő tragédiájára. Az előző év decemberében véletlenül Szabó bácsi borbélyműhelyében találkoztunk s mivel várnunk kellett, hosszasan elbeszélgettünk. Többek között Csehi Gyula is szóba került, akit bár sokra értékelt, azt mondta róla, olyan mint a vízcsepp, mindig a víz színén marad, vagyis nincsen elég mélység benne, sokat tud, de semmiben sem mélyül el. Majd hirtelen megkérdezte: „Mit tudsz Máthé Dénesről, hogy halt meg?” Máthé Dénes gimnáziumi barátja talán osztálytársa volt, ügyes becsületes tisztviselő lett belőle és felesége meg két gyermeke volt. Laci az utóbbi években ritkán találkozott vele, de megőrizte róla jó emlékeit. Aránylag én is jól ismertem és igazgató koromban gyakran találkoztam vele. Nos, ez a jó kedélyű, beszédes ember hirtelen öngyilkos lett. Elmondtam Lacinak, hogy nem messze az állomástól, a vonat alá vetette magát és hirtelen meghalt. Laci nem szólt semmit, egy ideig gondolatokba mélyedve hallgatott, majd másra terelte a szót. A fő gondja nyelvészeti elméletének kidolgozása volt és mindegyre meghívott egy-egy sétára, hogy valamilyen szó-összehasonlításról kifejtse véleményét. De azt is elmondta, hogy a biztonsági szervek többször felkeresték és arról is érdeklődtek, hogy Bányai és én mit akartunk nála, miről beszélgettünk. Valóban 1956 folyamán Bányai többször elvitt Lacihoz és ilyenkor sok mindenről elbeszélgettünk, főképpen azonban fiatalkori franciaországi emlékeiket idézték fel. Ám ki gondolhatta volna, hogy létezhetnek emberek, akik az ilyen baráti látogatásokat számon tartják. Ezenkívül sokat panaszkodott a tanszékre és elsősorban Szabó T. Attilára, hogy nem akarnak kiszállni a nyelvészet elfogadott tételei közül s ezért képtelenek új elméletek és tételek elismerésére és rá is úgy tekintenek mint egy eszelősre. [...]¹¹

Mostantól kezdve valahányszor Szabédival találkoztam mindannyiszor panaszolt a biztonsági szervekre, kikelt Attila ellen és Csehiéhez hasonló gondolatokat fejtegetett, vagyis, hogy Attila nem is nyelvész, hanem inkább szógyűjtő, szótárkészítő és rosszakaratú ember. Azt is elmondta, hogy hetenként néhányszor felhívják a biztonsági szervek és éjfél utánig nyaggatják. A feleségének nem akarja megmondani, mi minden történik vele. Különben a feleségéről mindig a legnagyobb gyöngédséggel beszélt. Március végén vagy április elején ismét, minden bevezető nélkül azt kérdezte, mi is lett a Máthé Dénes családjával. Tudomásom szerint, mondtam jól van, felesége állásban van és a gyermekek is haladnak. Ez mintha megnyugtatta volna. Talán másnap vagy harmadnap váratlanul bejött hozzánk, ismét egy szótár után érdeklődött, amelyet és a Babeş egyetem ókori könyvtárából kivehetnék pár napra számára. Megígértem, hogy megteszem. A feleségem almástésztával kínálta, melyet jóízűen fogyasztott és közben nagyon dicsérte. Elkísértem csaknem hazáig, a gimnáziumtól a Postakert utcáig, illetve annak sarkáig. Néhány nap múlva, április 18-án megdöbbenve hallottam a hírt, hogy Szabédi László a szamosfalvi fürdő közelében, ott, ahol a vasút kanyarulata kezdődik a vonat elé vetette magát és meghalt. A hír hallatára feleségem könnyekre fakadt. Másnap de. 11 óra körül felmentem a lakásukra, mert részvétem akartam kifejezni a feleségének. Ott volt Tompa

10 A kihagyott részben Takács – Leninre hivatkozva – tovább folytatja a harcot az anyanyelvi oktatás megmentésére – ám semmi eredményt sem ér el.

11 A kihagyott részben Kállós Miklós dékánnak Szabédíról alkotott véleménye olvasható.

István a párttitkár, akit csak köszöntöttem, a felesége egy széken ülve sírt, a sógora Tompa Miklós, a marosvásárhelyi színi iskola igazgatója, illetlen szavakkal fejezte ki megrökönyödését és bosszankodását, hogy miért és hogyan tehette ezt vele és feleségével. Kondoleáltam és haza mentem. [...] ¹²

Bodor András: Rohanó évek – változó valóság. IV. rész. H. é. n. [Kolozsvár, 198?], gépelt kézirat (másolata Vincze Gábor tulajdonában), 311–337. o.

¹² A visszaemlékezés itt véget is ér, illetve mellékletként (a 71. sz. alatt) az általunk is közölt április 22.-i Határozat kivonatos, nemhivatalos magyar fordítása található.